

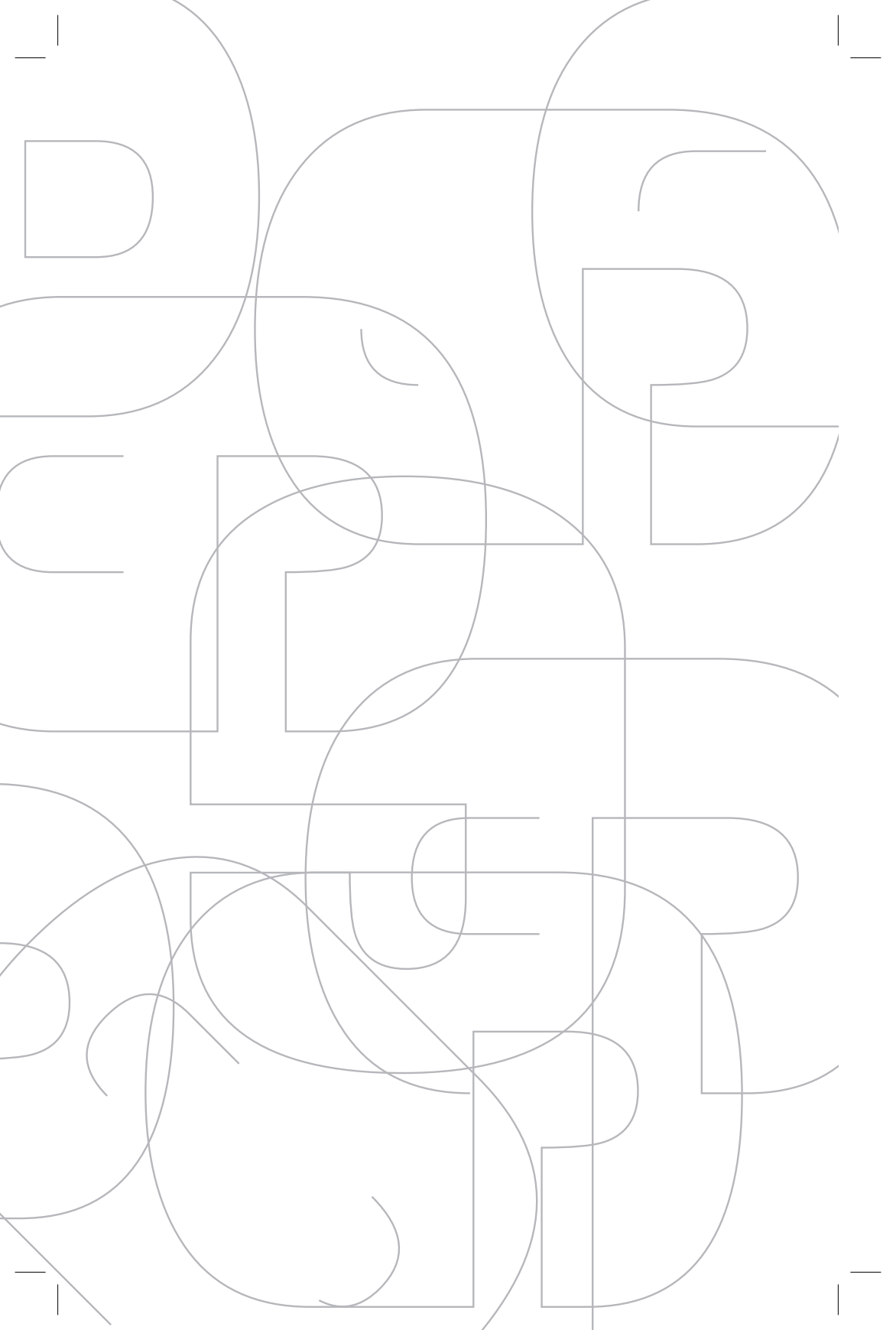
**Hüsamettin
Arslan**

**YÖNTEMİ
AŞAN
BİLİM**

Kurtarıcı ve
Kutsal Bilim Anlayışına
Reddiye

paradigma

YÖNTEMİ AŞAN BİLİM

Kurtarıcı ve Kutsal Bilim Anlayışına Reddiye

HÜSAMETTİN ARSLAN

YÖNTEMİ AŞAN BİLİM

Kurtarıcı ve Kutsal Bilim Anlayışına Reddiye

HÜSAMETTİN ARSLAN

ISBN: 978-625-8079-10-4

1. Baskı: Ocak 2024

Paradigma Yayınları

Yayın Yönetmeni: Mehmet Akif Memmi

Editör: Kadir Yılmaz

Kapak Tasarımı: VID Creatives

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tümünün veya içeriğinin herhangi bir bölümünün yayıncının yazılı izni olmadan fotokopi dâhil, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır.

Paradigma Kitap Yayıncılık Anonim Şirketi

Sertifika No: 53690

Bereketli Sok. No: 20

Kuzguncuk/Üsküdar, İstanbul

www.paradigmayayinlari.com

info@paradigmayayinlari.com

twitter.com/paradigmayay

instagram.com/paradigmayayincilik

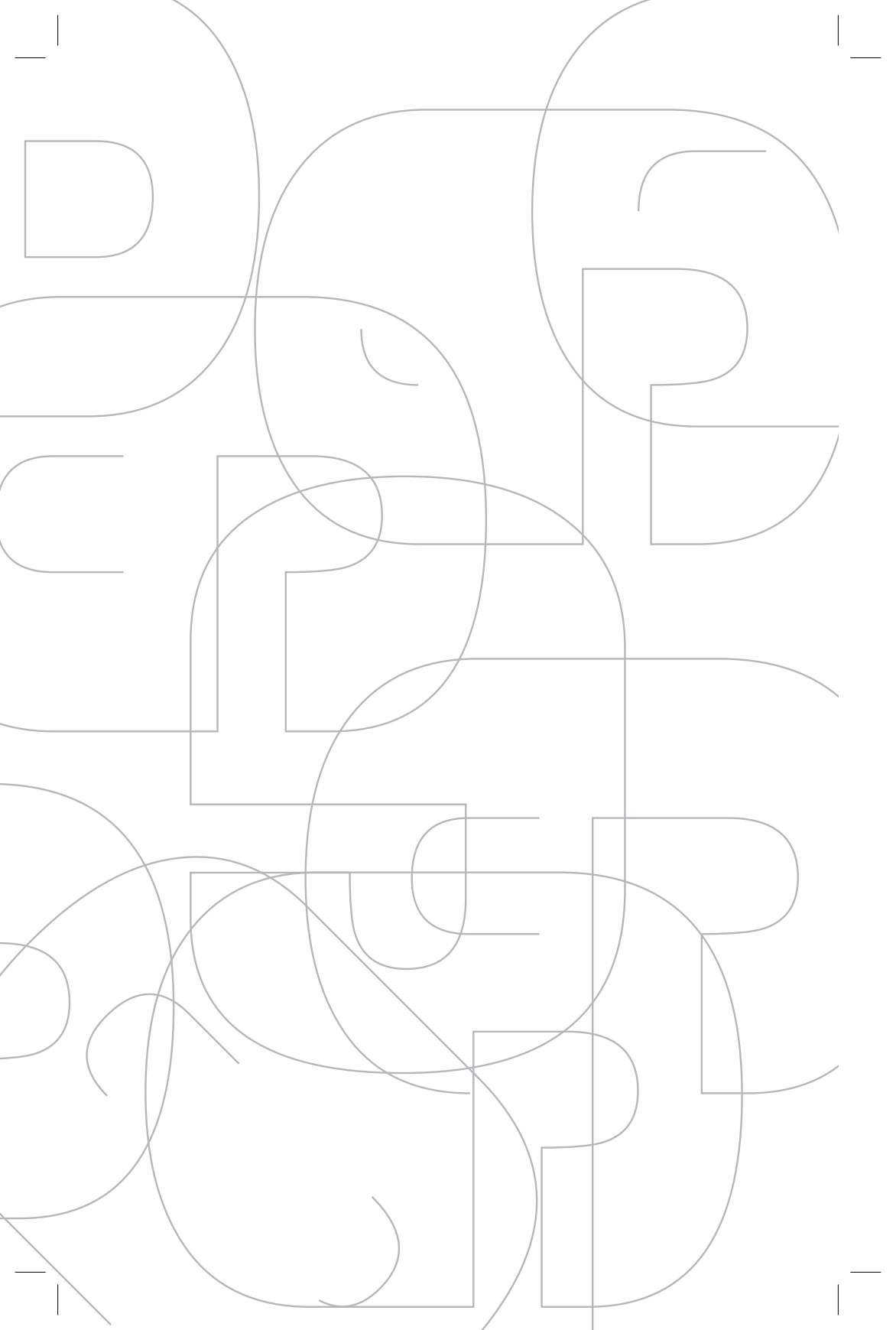
Baskı: Optimum Basım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 41707

Bu kitap; Hüsamettin Arslan'ın *Yöntemizm, Bilimizm, Sosyal Bilimler ve Entelektüeller* başlıklı yayımlanmamış doçentlik çalışmasıdır. Kitap yayıma hazırlanırken H. Arslan'ın dipnotlarda kullandığı kaynakların Türkçe çevirileri ilk geçtiği yerde editör tarafından [...] içerisinde verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Giriş	11
Yöntemizm ya da Bilimizm	23
Sosyal Bilimler ve Entelektüeller	83
Sonuç: Türkiye’de Bilimizm, Yöntemizm, Sosyal Bilimler ve Entelektüeller	159
Bibliyografya	171
Dizin	185

ÖNSÖZ

Bu çalışma, doğa bilimlerinde ve sosyal bilimlerde halen kullanılmakta olan yöntemlerin analizini yapmayı amaçlamıyor; bu çalışmanın amacı daha çok, genelde “yöntem”in ve yöntem düşüncesinin entelektüel tarihte aldığı formları belirlemektir ve cevabını aradığı temel sorular şunlardır: yöntem ya da yöntemler, herhangi bir toplumsal temelden bağımsız mıdır? Yöntemin, yöntemlerin ya da yöntem düşüncesinin sosyolojisini yapmak mümkün müdür? Doğal ve toplumsal dünyayı yöntemleri kullanarak inceleriz. Peki ama, yöntemleri inceleyen yöntemler var mıdır? Yöntemler hakkında yöntemler mümkün müdür? Mevcut inceleme-araştırma yöntemlerini, bu yöntemlerin bizzat kendileriyle test ederek doğrulamak ya da yanlışlamak mümkün müdür? Eğer bu sorulara olumlu cevaplar veremeyeceksek, özelde bilimsel faaliyeti, genelde entelektüel araştırmayı, mevcut yöntemler dışında, dayandırabileceğimiz sağlam bir temel var mıdır? Bilimsel faaliyet yöntemlere dayanır; peki ama yöntemler neye dayanmaktadır?

Elinizdeki araştırma, bu soruların cevabını, Batı entelektüel tarihinin, yöntem ve yöntemler konusunda öne sürülmüş belli başlı tezlerinin ışığında aramayı deniyor. Mevcut yöntemleri anlatmak veya açıklamak ya da yeni yöntemler öne sürmek bir şey, yöntem ve yöntemler hakkında konuşmak başka bir şeydir. Elinizdeki me-

tinde tartışılan şey, daha çok ikincisiyle ilgilidir. Yönteme bağlılığın, yönteme vurgunun veya yönteme inancın kendisinin yöntemlere dayandığını ve bilimsel olduğunu öne sürebilir miyiz?

Her araştırma ve inceleme gibi, bu araştırma da açık uçlu, henüz tamamlanamamış ve belki de asla tamamlanamayacak, son sözü söyleme iddiası olmayan bir denemedir ve o, bu anlamda, bir giriş, bir deneme ve bir taslak çalışmasından başka bir şey değildir. Bir giriş ve başlangıç, bir taslak olması ölçüsünde naif, kapsayıcılığı ölçüsünde eksik ve kusurlu, ayrıntılara inememesi ölçüsünde sofistikaşyona muhtaçtır. Savunduğı düşünce ve tezlerin hiçbirisi kesin ve tartışılmaz değildir. Yöntem sorununu çözme iddiası yoktur ve esasen böyle bir iddia, kendi içeriğine aykırıdır. Bu metin, sadece, bir yöntemle ilgili problemleri takdim denemesidir. Amacı, “problemsiz veya sorunsuzmuş” izlenimi veren ve genelde öyle olduğu peşinen kabul edilen “yöntem” ile yöntem düşüncesini, entelektüel açıdan anlamlı bir probleme dönüştürerek tartışmaya açmaktır.

Ülkemizde, bilimadamlarımız ve araştırmacılarımız tarafından kaleme alınan ve doğa bilimleriyle sosyal bilimlerde kullanılan yöntemleri inceleyen çok sayıda çalışma bulmak mümkündür; ancak, genelde “yöntem”i ve yöntem düşüncesini ele alan araştırma bulmak pek zordur. Elinizdeki çalışmayı, ülkemiz açısından anlamlı kılan biricik şey budur. Metnin, eğer bir önemi ve anlamı olacaksa, bu anlam ve önem, bu tür bir eksikliği tespit ediyor olmasından kaynaklanabilir.

Yararlandığım kaynaklardan da anlaşılabilceğı gibi, yöntemi ve yöntem fikrini ele alırken, yalnızca, konuyla ilgili sosyoloji literatüründen değil, aynı zamanda konuyu ele alan felsefe literatüründen de yararlandım. Bu bir zorunluluktur; çünkü, spesifik ilgi alanımda, yani bilgi sosyolojisi ve bilim sosyolojisi alanında, özellikle de bilim felsefesi literatüründen yararlanmaksızın, tek bir olumlu adım atmak mümkün değildir. Nitekim, alanın ustası Batılı bilim

sosyologları da böyle yapmışlardır. Bu tutuma, şu türden başka gerekçeler de bulmak mümkündür: Bir entelektüel disiplin olarak sosyolojinin felsefi tarihsel arkaplanı, bugün artık kimsenin reddedemeyeceği ölçüde apaçıktır. Sosyolojiyi, Aydınlanma felsefesini dikkate almaksızın düşünmek, sosyolojinin kurucu dehalarını içinde serpilip büyüdükleri felsefi iklimi hesaba katmaksızın ele almak sosyologu, kendi alanının problemleri konusunda miyoplaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Disiplinimizin, Marx, Durkheim, Weber gibi kurucu ustaları, ele aldıkları problemlerin kapsayıcılığı ve kuşatıcılığı ölçüsünde filozofturlar. Onlar, deyim yerindeyse, sosyal filozoflardır. Toplum ya da insan nedir problemi üzerinde kafa patlatan her sosyolog, aynı zamanda bir filozoftur da. Sosyoloji toplum hakkında felsefe, sosyolog da toplum hakkında düşünen filozoftur. Daha özelde, bilgi sosyolojisi *sosyal epistemoloji*dir (veya toplumsal epistemoloji) —bu durumda epistemoloji, “toplumsuz” bilgi teorisi olabilir—. Mannheim doktorasını felsefe alanında yapmıştı ve bilgi sosyolojisine varoluşunu armağan eden faktörlerden biri, onun epistemologlarla girdiği büyük entelektüel mücadele idi. Nihayet, disiplinlerarasılık, entelektüel dünyamızın kaçınılmaz bir gerçeğidir ve bu nedenle, felsefe literatürüne başvurduğum, ele aldığım problemlere veya probleme bakış açım sosyolojik kaldığı sürece “normal” sayılmalıdır.

Bu metinde, Türk entelektüel hayatında genel kabul görmüş yaygın bir eğilimi, metnin entelektüel muhataplarının düşünceye saygılarına, entelektüel hoşgörülerine güvenerek, entelektüel korkaklığın neden olduğu herhangi bir ikiyüzlülüğe düşmeksizin bir “izm” ve bir “ideoloji” olarak ele aldım. Aslında, “ideoloji” kavramını, metinde, pejoratif anlamda kullandığımdan, ilgili kavram için mazet göstermeme gerek yoktur. Fakat, yine de, bilimi bir “ideoloji” olarak görmediğimi, burada açıkça belirtmeliyim. Hiç şüphesiz bilim, ideoloji değildir; fakat modern bilimin tarihi, ideolojinin fiili durumda, bilimle hep iç içe yaşayageldiğinin çok sayıda örneğiyle

doludur. Bir diğerk nokta, metindeki anti-bilimist tutumun, bilim “bilimizm”e eşit sayılamayacağı için, bilime düşmanlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Comte bilimistti, ama yine de çok önemli bir düşünür ve sosyologdu; Vico, anti-bilimist geleneğin önemli düşünürlerinden biridir ve görüşleri, özellikle sosyal bilimler açısından bugün hâlâ çok önemlidir. Bilim, tek bir entelektüel geleneğe dayanıyor olamaz. Egemen düşüncelerin alternatifi düşünceleri benimseyerek savunuyor olmak, bir suç değil, daha çok bir erdem olarak görülmelidir. Farklılık rekabet demektir ve Türkiye’deki entelektüel hayatın geleceği için yapabileceğimiz en iyi şey, düşünce farklılıklarını özendirmek olmalıdır. İnsani yaratıcılığın toprağı, farklı düşüncelere yaşama imkanı sağlayan biricik toprak, kozmopolit bir entelektüel mekandır.

Üslubumun yer yer “sivri”, rahatsız edici ve “sert” olduğunu kabul ediyorum. Bu, çoğu durumda önüne geçemediğim bir şey. Üslup, iç dünyamızla ilgilidir ve bir yazarın içdünyasını kontrol altına alması çok zordur. Kaldı ki, içdünyamızın kontrolü, yaratıcı yeteneklerimizi sınırlamamız anlamına geliyor da olabilir. Ne yazık ki, metnimin muhataplarının hoşgörüsüne sığınmaktan başka çarem yok.

GİRİŞ

Eleştiriden muafiyet, kutsallığa ve “kutsal”a davetiyedir. Bir şeyin eleştiriden muaf tutulması talebi, o şey için kutsallık talebidir de. Kim, neyi, nerede ve ne zaman eleştiriden muaf tutmak istiyor? Bize “kutsal”ınızı söyleyin, size kim olduğunuzu söyleyelim. Eleştiriye inancın kendisinin de “kutsal” olabileceği söylenebilir mi? “Sorgulama, düşünmenin tapınağıdır,” der Heidegger.¹ Kutsala karşı olmak da bir “kutsal”a davetiye değil midir? Böyle ise, o zaman önemli olan, kimin, nerede ve ne zaman hangi kutsala ya da kutsallara karşı olduğudur. İnsan bir kutsalı ya da varolan kutsalları reddettiğinde bir “kutsallar” alanından çıkarak “kutsal”ın bulunmadığı bir boşluğa girmez; aksine, bir kutsallar alanından çıkarak, başka bir kutsallar alanına girer. Bunun biricik istisnası *agnostikin* tutumudur.² Aydınlanma düşüncesi ve Fransız Devrimi’nin acımasız eleştirmenlerinden Tocqueville’e göre dogma, hem bireysel zihnin hem de toplum yapısının koparılamaz bir parçasıdır. “Dogma, düşüncesinin çelikten yayı ya da fırlatıcısı-

¹ Heidegger, Martin, *Basic Writings*, Ed. David Farrell Krell, Harper and Row. Publishers, New York 1977, s. 317, ifadenin İngilizce çevirisi şu şekildedir: “For questioning is the piety of thought...”

² Biline geldiği üzere, Emile Durkheim, Tanrı sözkonusu olduğunda, din hakkında en önemli sosyolojik incelemelerden birinin sahibi olduğu halde, agnostikti; fakat, “bilim” sözkonusu olduğunda, kim onun agnostik olduğunu söyleyebilir? O bir Comte ardıydı ve bilimin insani kurtuluşun en önemli yolu olduğuna inanıyordu.